પ્રવચન નં. ૧૮૬, ગાથા-૧૫૯, શનિવાર, અષાઢ સુદ ૭, તા.૧૯-૦૭-૮૦

શુદ્ધોપયોગ અધિકાર. પહેલું તો એમ આવ્યું કે પરાશ્રિત વ્યવહાર. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થાય છે. એ પરને જાણે છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. કારણ કે પરમાં તન્મય થતા નથી. લોકાલોકને જાણતાં લોકાલોક સાથે તન્મય નથી. તન્મય તો પોતાના જ્ઞાન-દર્શનની સાથે છે. એથી લોકાલોકને જાણે છે એ વ્યવહાર છે. એ પહેલું આવ્યું હતું–પરાશ્રિત. આહાહા..! આવી વાત. પોતાના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રને પોતાને પોતે જાણે છે. એ એક અપેક્ષાએ વ્યવહાર છે. પોતે વસ્તુ અને પોતાનો ધર્મ, એને જાણવો એ અપેક્ષાએ વ્યવહાર છે. અને બીજી અપેક્ષાએ વ્યવહાર છે. અહીં જુઓ!

''**स्वाश्रितो निश्चयः' '(નિશ્ચય સ્વાશ્રિત છે' એવું (શાસ્ત્રનું) વચન હોવાથી, (જ્ઞાનને) સતત નિરુપરાગ નિરંજન સ્વભાવમાં લીનપણાને લીધે...**' આહાહા..! કેવળજ્ઞાન પોતામાં લીનતા છે. કેવળજ્ઞાન પરને જાણે છે (પરંતુ) પરમાં તન્મય નથી. આહાહા..! હવે આવું જાણવું.. કારણ કે '**નિશ્ચયપક્ષે પણ સ્વપરપ્રકાશકપણું છે જ.**' શું કહે છે? '**નિશ્ચયપક્ષે પણ સ્વપરપ્રકાશકપણું છે જ.**' એ પરને જાણવું અને પોતાને જાણવું એ પોતાનું છે. કાંઈ પરને જાણે એ કાંઈ પર નથી. એ અપેક્ષાએ સ્વ-પરને જાણવું એ નિશ્ચય છે. એ તો પરને જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. પણ પર સંબંધી પોતાનું જ્ઞાન અને નિશ્ચય સંબંધી પોતાનું જ્ઞાન, એને જાણે એ નિશ્ચય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! વિષય ચાલ્યો ન હોય માટે (અઘરો લાગે). અહીં તો નિશ્ચયપક્ષે... ત્યાં સુધી આવ્યું ને? '**નિશ્ચયપક્ષે પણ સ્વપરપ્રકાશકપણું છે જ.**' આહાહા..!

'**(તે આ પ્રમાણે :) સહજજ્ઞાન આત્માથી સંજ્ઞા, લક્ષણ અને પ્રયોજનની અપેક્ષાએ ભિન્ન નામ અને ભિન્ન લક્ષણથી...**' પોતાનું જ્ઞાન, એનું જાણવું એ લક્ષણ છે. આત્મા તો સર્વને જાણે છે. અને આ તો એક જાણવું-દેખવું એક એક ગુણનું લક્ષણ છે. એ ગુણના લક્ષણથી આત્માથી સંજ્ઞા લક્ષણથી ભિન્ન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! હવે આવું (સમજવા) ક્યાં નવરાશ? આત્મા પોતાને જાણે છે એ સ્વપરપ્રકાશક છે એ નિશ્ચય છે. એ તો પરને પ્રકાશે છે એમ કહેવું વ્યવહાર છે. બાકી પર અને સ્વ બેનો પ્રકાશક આત્મા નિશ્ચયથી પોતામાં છે.

એ જીવશક્તિમાં (સર્વજ્ઞશક્તિમાં) આવ્યું છે ને? ભાઈ! સર્વને જાણે તે આત્મજ્ઞ. ૪૭ શક્તિ. આત્મજ્ઞાનની શક્તિ આવી છે. ત્યાં એમ કહ્યું છે કે જ્ઞાન સર્વને જાણે છે પણ છે આત્મજ્ઞાન. એ પરનું જ્ઞાન નથી. એ આત્માના જ્ઞાનમાં જ સ્વ-પરને જાણવું આવી ગયું. પરની અપેક્ષા એમાં લેવી એ વ્યવહાર થઈ ગયો. આહાહા..! આવું ઝીણું. અને નિશ્ચયથી પોતે પોતાને જાણે એ નિશ્ચય છે. પણ પોતાના એક એક જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ, એના ભિન્ન

ભિન્ન લક્ષણ છે. તોપણ એને જાણે એ પણ નિશ્ચય છે. ભાષા તો સાદી પણ હવે... આહાહા..! આ પરની સાથે શું સંબંધ છે? આ તો જડ વાણી, મન, પુણ્ય-પાપ એ બધું ભિન્ન છે. અંદર વસ્તુ ચૈતન્ય પ્રભુ અનંતગુણનું ધામ તદ્દન ભિન્ન છે. હવે એ આત્માને નિશ્ચયથી સ્વપરપ્રકાશક જાણવાનો પોતાનો સ્વભાવ (છે). એમાં એકલું પરને જાણવું કહેવું એ વ્યવહાર (થયો). બાકી પર અને સ્વને જાણવાનો સ્વભાવ પોતાનો છે. માટે નિશ્ચયથી પોતાને જ જાણે છે, પરને નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

અહીં નિશ્ચય અને વ્યવહાર. ઓલી ક્રિયાકાંડમાં નિશ્ચય અને વ્યવહાર વળી ક્યાં ગયા. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્યવહાર એ પુણ્ય. એ ધર્મ નહિ. અને એનાથી ભિન્ન આત્માનો આશ્રય કરવો એ ધર્મ. હવે એ ધર્મ અને પુણ્ય નિશ્ચય-વ્યવહાર જુદો, આ જુદી ચીજ. આહાહા..! આ તો પરને જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. પણ એ પર અને સ્વને જાણે છે એ પોતાની ચીજ પોતામાં છે. પોતાને જાણે છે તો સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ પોતાની છે. નિશ્ચયથી પોતાને જ જાણે છે. વ્યવહારથી (જાણે છે) એમ નહિ. અને એના જ્ઞાન-દર્શનને જાણવું એવા આત્માના જ્ઞાન-દર્શનાદિના લક્ષણ ભિન્ન, નામ ભિન્ન પણ વસ્તુ અભિન્ન છે. નિશ્ચયથી પોતાના ધર્મને પણ જાણે છે. આહાહા..! વ્યવહારથી એમ કહેવાય છે કે ગુણીનો ગુણ ભિન્ન છે. પણ અહીં તો કહે છે કે ગુણના નામ ભલે ભિન્ન ભિન્ન હોય પણ છે આત્માની અંદર. એ આત્માને જ જાણે છે. નિશ્ચયથી પોતાને જ જાણે છે. આહાહા..! આવી વાત માટે નવરાશ ક્યાં? આહાહા..!

એમાં શું કહેવું છે? કે પર ઉપર લક્ષ કરવું નહિ. સ્વપરપ્રકાશક છે એ કારણથી પર ઉપર લક્ષ કરવું એ એમાં આવતું નથી. એ તો સ્વપરપ્રકાશક પોતાનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! સમજાય છે? સ્વપરપ્રકાશકમાં પર આવ્યું તો એકલા પરને જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. પણ સ્વ અને પરને જાણવાનો તો પોતાનો સ્વભાવ છે. પરને જાણે એ કાંઈ પરનો સ્વભાવ નથી. પરને જાણે એ પરનો સ્વભાવ નથી. પરને જાણવાનો અને સ્વને જાણવાનો સ્વભાવ પોતાનો છે. નિશ્ચયથી સ્વપરપ્રકાશક પોતાનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! આવી વાત છે. આ શુદ્ધોપયોગ અધિકાર. અહીં સુધી ચાલ્યું છે.

‘**નિશ્ચયપક્ષે પણ સ્વપરપ્રકાશકપણું છે જ.**’ ત્યાં સુધી આવ્યું છે. ‘**નિશ્ચયપક્ષે પણ...**’ છે? પોતાને જ જાણે છે. એ પરને જાણે એમ કહેવું એ અપેક્ષિત વ્યવહાર છે. પણ પર સંબંધી અને પોતા સંબંધી જે જ્ઞાન છે એ પોતાનું છે. પોતે પોતાને જાણે છે. પરને જાણે છે એમ નહિ. આહાહા..! હવે આમાં વેપારીને નવરાશ (ન મળે). આવો આત્મા.. સ્વતંત્ર આત્મા બતાવે છે.

ભાઈ! તું પરને જાણે એમ છે નહિ. પરનું કરવું અને પરને અડવું એ તો છે જ નહિ. ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! પણ પરને જાણે એમ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. પણ

પરને જાણે એ જ્ઞાન પોતાનું છે. પોતાના જ્ઞાનમાં સ્વપર જાણવાની શક્તિ પોતાની છે. તો નિશ્ચયથી સ્વપરપ્રકાશક પોતાનું છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આ કાંઈ હીરાના કામમાં આવું કાંઈ આવે નહિ. આમાં શું કામ આવે ત્યાં? આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! તારી ચીજમાં જે ભિન્ન ભિન્ન ધર્મ છે ને? ગુણ ભિન્ન ભિન્ન છે ને? એ ગુણના નામ ભલે ભિન્ન હોય, છતાં ગુણ અને ગુણી નિશ્ચયથી તો એક જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભિન્ન નથી. આમ જ્યાં લઈએ તો એમ લેવાય કે ગુણી આત્મા અને ગુણ, એમ જો ભેદ કરીશ તો વિકલ્પ થશે. એ જુદી ચીજ છે, એ જુદી ચીજ છે. આહાહા..! અહીંયાં તો પોતે અને પોતાનો ધર્મ એટલે ગુણ, બેયને જાણે એ નિશ્ચય છે. આહાહા..! અહીંયાં નજર કરવાની છે, બહાર નજર કરવાની નથી. પરને જાણે માટે પર ઉપર લક્ષ કરવું, પર ઉપર ઉપયોગ જાય તો પરને જાણી શકે એમ છે નહિ. આહાહા..! પોતા ઉપર લક્ષ કરવાથી સ્વ અને પરને બેયને જાણવાનો નિશ્ચયથી પોતાનો સ્વભાવ છે. તો નિશ્ચયનયથી પણ પોતાને જ પ્રકાશે છે. પરની વાત નથી. આહાહા..! હવે અહીં સુધી જાવું.

હજી તો આખો દિ' પરનું કરી શકું, કરું છું, આ કર્યું... ને આ કર્યું... ને આ કર્યું... ને આ કર્યું... અને હું ન હોત તો ન થાત. આ બે દિ' મારે બહાર જાવું પડ્યું એમાં પાછળથી આ બધું અવ્યવસ્થિત થયું. રાડું પાડે છે ને એમ? અહીં કામ બરાબર ન થાય, પોતે ક્યાંક બહાર ગયા હોય. બહાર ગયા હોય. એ બે દિ'માં આ બરાબર ઠીક ન ચાલ્યું. આટલું કામ કરવું જોઈએ એ કામ એટલું થયું નહિ. આહાહા..! કોણ કરે? આહાહા..! ત્યાં હાજરી હોય તો જાજું થાય અને હાજરી વિના થોડું થાય છે, એવી કોઈ ચીજ છે નહિ. આહાહા..! જે સમયે જે દ્રવ્યની જે પર્યાય થવાની હોય તે થાય છે. એને કોઈ કાળ કે પરની અપેક્ષા નથી. આહાહા..! એવો સ્વભાવ છે. પ્રભુ! તારે નજર તો દ્રવ્ય ઉપર કરવાની છે. ભલે એ પરને જાણવાનો સ્વભાવ રાખે પણ પરમાં ઉપયોગ ન લગાવવો. આહાહા..! અહીં એ કહેવું છે.

સ્વપરને જાણવાનો ઉપયોગનો સ્વભાવ છે. પણ પરને જાણે માટે પર ઉપર ઉપયોગ દેવો પડે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આવો ધર્મ. શું કહ્યું? એક તો પરને જાણે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. વ્યવહારથી કહેવાય છે. કેમકે જાણવામાં આવે એમાં એ ચીજ નિમિત્ત છે માટે એને વ્યવહાર કહે છે. પણ પરને જાણે એ પર છે માટે પરને જાણે છે એમ નથી. પોતાનો સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે તેથી સ્વ અને પરને પોતામાં રહીને પોતાને કારણે જાણે-દેખે છે. આહાહા..! આવું આકરું કામ છે. દુનિયાને આકરું પડે. નિવૃત્ત સ્વરૂપ તદ્દન પ્રભુ (છે).

૪૭ શક્તિમાં તો લીધું છે કે આત્મા સર્વજ્ઞાનમય એ આત્મજ્ઞાનમય છે. શબ્દ એમ

લીધા છે ને? આત્મા સર્વને જાણે છે પણ એનો અર્થ એ છે કે એ આત્મજ્ઞાનમય છે. એ પરને જાણે માટે પરનું જ્ઞાન છે એમ છે નહિ. પરનું અને સ્વનું જ્ઞાન પોતામાં પોતાથી થયું છે. તો એ સ્વ અને પરનું જ્ઞાન એ આત્મજ્ઞાનમય છે. સ્વ અને પરનું જ્ઞાન એ આત્મજ્ઞાનમય છે. સ્વપરનું જ્ઞાન પર તરફના વલણને કારણે પરનું છે એમ છે નહિ. આહાહા..! આવી ધર્મની વાત હવે. નવરાશ ન મળે. ઓલા એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય કરતા હતા સામાયિક થઈ સવારમાં. સાંજે પડિક્કમણા. પર્યુષણ આદિ હોય, ધર્મના દિ' હોય એટલે થઈ ગયો ધર્મ.

અરે..! પ્રભુ! તારી ચીજ આટલી કિંમતી છે. અનંત... અનંત... અનંતગુણથી ભરેલો (ભગવાન છે). એ દરેક ગુણના નામ, લક્ષણ ભલે ભિન્ન હોય છતાં એ સ્વપ્રકાશક જ છે. પરપ્રકાશક નથી. આત્મા અને ગુણ, બે ભિન્ન પડ્યા અને ગુણ પર અને આત્મા સ્વ એમ ભિન્ન નથી. જ્યારે વિચાર કરવો હોય ત્યારે ગુણી આત્મા અને ગુણ જ્ઞાન-દર્શન એવા ભેદ પાડવાથી વિકલ્પ ઉઠે છે. એ તો રાગી પ્રાણી છે તેથી. પણ વસ્તુનું સ્વરૂપ જુઓ તો પોતાના ધર્મને પણ જાણે અને પોતાને પણ જાણે, બેય નિશ્ચય છે.

પોતાથી જુદો ધર્મ એવું લક્ષણ આવ્યું કે આત્માનું નામ જ્ઞાન. આત્માનું નામ આત્મા અને જ્ઞાનનું નામ જ્ઞાન. આત્માનું નામ આત્મા, સમકિતનું નામ સમકિત. એવા નામ અને લક્ષણ ભેદ પડ્યા માટે વ્યવહાર છે એમ નથી. આવી વાતું છે. કઈ જાતનો આ ધર્મ હશે! વીતરાગનો ધર્મ આવો છે, ભાઈ! આહાહા..! કઈ અપેક્ષાથી કહ્યું? એ અહીં છેલ્લે કહ્યું. આહાહા..!

ત્રીજી લીટી. '**(તે આ પ્રમાણે :) સહજજ્ઞાન આત્માથી સંજ્ઞા, લક્ષણ અને પ્રયોજનની અપેક્ષાએ ભિન્ન...**' જ્ઞાન, આત્માથી પ્રયોજન અપેક્ષાએ ભિન્ન છે. આત્મા સર્વ ગુણનો આશ્રય છે. જ્ઞાન એક ગુણ છે. જ્ઞાનનો જાણન સ્વભાવ છે. આત્માનો અનંત ગુણનો સ્વભાવ છે. આત્માનું નામ આત્મા છે. જ્ઞાનનું નામ જ્ઞાન છે. નામફેર પણ છે. આહાહા..! છે? '**સહજજ્ઞાન આત્માથી સંજ્ઞા,...**' સંજ્ઞા એટલે નામ. નામફેર પણ છે. આત્માને આત્મા કહીએ અને જ્ઞાનને જ્ઞાન કહીએ, એવા નામભેદ છે. સંજ્ઞા, સંજ્ઞા છે ને? એ સંજ્ઞાનો અર્થ નામભેદ છે. કોઈ દિ' વાંચ્યું ન હોય તો ખબર પણ ન હોય. વાંચવા ક્યાં નવરા છે? પુસ્તક તો હશે, પડ્યું હશે. આહાહા..! ઝીણી વસ્તુ બહુ, બાપુ! અંદરમાં ઊંડે ઉતરે ત્યારે કાંઈક પકડાય એવું છે. ઉપરટપકે પકડાય એવું નથી. આહાહા..!

કહે છે, '**સહજજ્ઞાન આત્માથી સંજ્ઞા, લક્ષણ અને પ્રયોજનની અપેક્ષાએ ભિન્ન નામ...**' છે. '**ભિન્ન નામ અને ભિન્ન લક્ષણથી (તેમ જ ભિન્ન પ્રયોજનથી)...**' જ્ઞાનનું પ્રયોજન જાણવું અને આત્માનું પ્રયોજન અનંતગુણને જાણવું. આહાહા..! '**(તેમ જ ભિન્ન પ્રયોજનથી) ઓળખાતું હોવા છતાં વસ્તુવૃત્તિએ (અખંડ વસ્તુની અપેક્ષાએ) ભિન્ન નથી;...**' આહાહા..! એ જ્ઞાન કોઈ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નથી, કોઈ ધારણાનું જ્ઞાન એ નહિ. આહાહા..! એ જ્ઞાન તો એનો

સ્વભાવ છે. છતાં સ્વભાવ અને સ્વભાવવાન, અથવા જ્ઞાન જાણવું અને જ્ઞાન નામ અને આત્માનું નામ આત્મા, એમ સંજ્ઞાભેદ હોવા છતાં... આહાહા..! અને લક્ષણભેદ છે. જ્ઞાનનું જાણવું (લક્ષણ) અને આત્માનું લક્ષણ જ્ઞાન છે. આહા..! લક્ષણ અને પ્રયોજનભેદ છે. જ્ઞાનનું એકને જ જાણવું એ પ્રયોજન છે, આત્માનું સર્વને જાણવાનું પ્રયોજન છે. શું કહે છે? આત્મા અને આત્માનો ગુણ. એ ત્રણમાં સંજ્ઞા, લક્ષણ, પ્રયોજન ભિન્ન હોવા છતાં સ્વ છે. પરપ્રકાશક નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનને માટે જ્ઞાન સ્વ અને બીજા ગુણો પર કહેવાય.

ઉત્તર :- એ જુદી વાત છે. એ તો જાણવા માટે છે. જ્ઞાન પોતે પોતામાં છે. નિશ્ચયથી પોતે જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન બીજાને જાણે એ પણ નિશ્ચયથી. એ નિશ્ચય છે. એ જ આવે છે, જુઓ!

'(તેમ જ ભિન્ન પ્રયોજનથી) ઓળખાતું હોવા છતાં વસ્તુવૃત્તિએ (અખંડ વસ્તુની અપેક્ષાએ) ભિન્ન નથી;...' વસ્તુ અખંડપણે તો જ્ઞાન તે આત્મા અને આત્મા તે જ્ઞાન, સમકિત તે આત્મા અને આત્મા તે સમકિત, આનંદ તે આત્મા ને આત્મા તે આનંદ (એમ) અભિન્ન વસ્તુ છે. જરીક ઝીણું છે, ભાઈ! કોઈ દિ' અભ્યાસ કર્યો નથી. એટલે આ તો અંતરમાં ઠેઠની વાત કરી. આહાહા..! એ તો 'નિયમસાર' આચાર્ય મહારાજ કહે છે, મેં મારા માટે બનાવ્યું છે. આહાહા..! આકરું કામ છે. અપૂર્વ કામ છે એમ લ્યો. પૂર્વે કદી નહિ નક્કી કરેલી એવી વાત છે. આહાહા..! આચાર્ય એમ કહે છે કે, મેં મારા માટે બનાવ્યું છે. આહાહા..! એમાં આ આવ્યું છે.

આત્મા, નામ આત્મા. જ્ઞાનના ગુણનું નામ જ્ઞાન. એમ સમકિતનું પ્રતીત પ્રયોજન, આત્માનું સર્વ ગુણનું પ્રયોજન. એમ ભિન્ન હોવા છતાં નિશ્ચયથી એક જ છે. આમ જુઓ તો એક ગુણ અને ગુણીનો ભિન્ન વિચાર કરે તો વિકલ્પ ઉઠે છે. એ જુદી વસ્તુ છે. શું કીધું? આત્મા અને આ જ્ઞાન, એમ ગુણ-ગુણીનો વિચાર કરતાં વિકલ્પ ઉઠે છે. જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવું છે, ધર્મની પહેલી સીઢી પ્રાપ્ત કરવી હોય, એને આત્મા જ્ઞાન અને આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ એવો ભેદ કરવો નહિ. એવો ભેદ કરવા જશે તો રાગ થશે. આહાહા..! અહીંયાં કહે છે કે એ ભેદ છે એ બધા એક છે. ભલે નામ, લક્ષણ અને પ્રયોજન, ગુણ અને ગુણીમાં ત્રણેમાં ફેર છે. છતાં વસ્તુ નિશ્ચયથી પોતાની છે. આહાહા..! આવી વાત! ધર્મના નામની આવી વાતું! બાપુ! એ વસ્તુ બતાવે છે. એ ધર્મ અને ધર્મી વસ્તુ છે. ધર્મી છે એ એક છે અને ધર્મ એના ગુણ છે એ અનંત છે. એ અનંત અને એક એમ બે નામ ભલે જુદા પડે, છતાં એ અનંત એકરૂપે જ છે. અને એક અનંતરૂપે જ છે. નિશ્ચયથી સ્વસ્વરૂપે જ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અનુભવ વગર આ વાત છે?

ઉત્તર :– વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. આહાહા..! અનુભવ કરે કે ન કરે, અનુભવ થઈને પછી ધંધાના વિકલ્પમાં ભલે હો. પણ વસ્તુ તો આવી છે. આહાહા..!

પહેલા એ આવ્યું હતું, **'पराश्रितो व्यवहारः'** અહીંયાં (આવ્યું) **'स्वाश्रितो निश्चयः'**. **'स्वाश्रितो निश्चयः'**માં પરનું જ્ઞાન એ પરમાં-વ્યવહારમાં ગયું. અને બીજી રીતે પરનું જ્ઞાન પોતાનું છે તો નિશ્ચયમાં ગયું. આહાહા..! આવી વાત છે. જરીક ઝીણી છે.

'આ કારણને લીધે આ (સહજજ્ઞાન) આત્મગત (આત્મામાં રહેલા) દર્શન, સુખ, ચારિત્ર વગેરેને જાણે છે...' જ્ઞાન પોતાના ગુણને જાણે છે એ નિશ્ચય છે. જ્ઞાન પોતાના ગુણને જાણે એ પણ નિશ્ચય છે. આહાહા..! ગુણભેદ છે. જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ ગુણભેદ છે. ભેદ છે તો પરને જાણે છે એ વ્યવહાર છે પોતાનો ગુણ, એમ નથી. પરને જાણે એ વ્યવહાર છે. પોતાના ગુણ અને પોતાના ગુણ સિવાય બીજા ગુણ એ બધાને જાણવું નિશ્ચય છે. આહાહા..!

આવું નવરાશ ક્યાં હતી? ધંધા આડે નિવૃત્તિ લે નહિ. છોકરા-બોકરા સરખા કામ કરે પછી આપણે નિવૃત્તિ લઈ લઈશું. છોડી દીધું એટલે શું? કે છોકરા કરે છે. એ અમારે ત્યાં પણ એમ હતું ને. બધે ઘરે ઘરે એમ જ છે. આહાહા..! 'હસમુખ' તો એમ કહે કે આ છોકરો સરખે કામે ચડી જાય તો આપણે.. એમનેમ મરી ગયો સનેપાત કરીને. આહાહા..! સનેપાત થઈ ગયો. બે લાખની પેદાશ. દસ લાખ રૂપિયા રોકડા. ગયો ક્યાંય. અરે..રે..! કોઈની ક્યાં પડી છે? આહાહા..!

નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેને સમજાવે છે. જે પરને જાણે એ વ્યવહાર કહ્યો તેથી એ કાંઈ પરનું જ્ઞાન છે એમ નથી. એ જ્ઞાન તો પોતાનું જ છે. પણ પોતાના જ્ઞાનમાં પર જણાય છે એ અપેક્ષાએ પરનું કહ્યું. બાકી પરનું અને સ્વનું જ્ઞાન નિશ્ચય તો પોતાનું જ છે. અને અનંત ધર્મના નામ-લક્ષણ ભિન્ન છે અને દ્રવ્યનું નામ-લક્ષણ ભિન્ન છે. એમ ભિન્ન હોવા છતાં નિશ્ચયથી પોતાને જ જાણે છે. આહાહા..! ભિન્ન છે માટે વ્યવહાર છે, અહીંયાં એ નથી. છતાં વસ્તુ ભિન્ન નથી.

'આ કારણને લીધે આ (સહજજ્ઞાન) આત્મગત (આત્મામાં રહેલાં) દર્શન, સુખ, ચારિત્ર વગેરેને જાણે છે અને સ્વાત્માને—કારણપરમાત્માના સ્વરૂપને—પણ જાણે છે.' જુઓ! સ્વઆશ્રયની વાત ચાલે છે. ઉપર લખ્યું ને પહેલી લીટીમાં? **'स्वाश्रितो निश्चयः'**. એનો આ અર્થ ચાલે છે. પોતાના ધર્મને જાણે અને પોતાને જાણે એ બધું નિશ્ચય છે. આહાહા..!

પરનું કરવું એ તો ક્યાંય રહી ગયું. પરને તો અડતો પણ નથી. આહાહા..! શરીરને કોઈ દિ' અનંતકાળમાં અડ્યો નથી. કેમ બેસે? દાળ, ભાત, રોટલા, શાક, મોસંબી, મેસુબ એને કોઈ દિ' ત્રણકાળમાં આત્મા અડ્યો નથી. એને અડ્યો પણ નથી, એને સ્પર્શતો જ નથી. કેમકે એક દ્રવ્ય અને બીજા દ્રવ્યની વચ્ચે અભાવ છે. અત્યંત અભાવ છે એમાં એકબીજાને અડે ક્યાંથી? આહાહા..! આ વાત છે. એક થપાટ આમ મારી. તો કહે કે

આ થપાટ ગાલને અડી જ નથી.

મુમુક્ષુ :– ગાલ રાતો થઈ ગયો.

ઉત્તર :– ગાલ તો એને કારણે થયો. એના કારણે લાલ થાય છે. આ તો આને અડ્યો જ નથી. આવી વાત છે.

દ્રવ્ય અનંત છે ને? વેદાંતની જેમ સર્વવ્યાપક માને છે, એકાંત મિથ્યાદષ્ટિ (માને છે) એમ નથી. વેદાંત એક સર્વવ્યાપક માને, પર્યાયને માને નહિ. એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. એક બાવો હતો અમારે ત્યાં. (સંવત) ૧૯૯૯ની સાલમાં. ત્યાં તમારા ગામ. આહાહા..! 'ધ્રાંગધ્રા'નો હતો. એક-એક કરતો, બસ. સાંભળે. એક.. એક.. શું એક-એક? બધું એક જ છે. સાંભળવા બેસતો. એક એક કર્યા કરે. ૧૯૯૦ની સાલની વાત છે. ૧૯૯૦ની સાલ. ૩૬-૩૭ વર્ષ થયા. બાવો હતો. વ્યાખ્યાનમાં આવે. આહાહા..! એલા પણ તું એક એક કરે છે. એક નથી માનતો અને એક માને છે, ત્યાં જ બે થઈ ગયા. એક માનતો નથી અને એક માને છે. તું કહે છે કે અમારે એક માનવું છે. તું પહેલા એક માનતો નહોતો અને બીજો એક માનતો નથી. તો નથી માને છે અને માને છે તો બે ભેદ થઈ ગયા. પણ વિચાર કરવાનો અવકાશ પણ ક્યાં છે? નવરાશ ન મળે. આહાહા..! અહીં આ પહેલી ઝીણી વાત લીધી છે.

મુમુક્ષુ :– પોતામાં ને પોતામાં નિશ્ચય-વ્યવહાર કેવી રીતે ઘટે?

ઉત્તર :– વ્યવહાર અને નિશ્ચય પોતે પોતાને જાણે છે. નિશ્ચય છે.

મુમુક્ષુ :– જ્ઞાન ગુણને જાણે એ વ્યવહાર, ને ધ્યેયને જાણે એ નિશ્ચય.

ઉત્તર :– નહિ. દરેક ગુણ પોતાનો નિશ્ચય છે. દરેક ગુણ પોતાનો નિશ્ચય છે. અત્યારે એ છે. દરેક ગુણના નામભેદ જુદાં હોવા છતાં અને આત્માના નામ અને લક્ષણ જુદાં હોવા છતાં દરેક વસ્તુ નિશ્ચયથી પોતાની છે. આહાહા..! અત્યારે એ વાત નથી. એ વાત આવે ત્યારે જુદી. કઈ આવે ત્યારે? એક આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી છે એ પણ ભેદ પડ્યો. એ વિકલ્પ-રાગ છે. અરે..! જ્ઞાયક આત્મા છે એમ આવ્યું તોપણ રાગ છે. એમાં આત્મા નથી આવ્યો. રાગ આવ્યો. એ બીજી વાત છે. અહીંયાં તો જાણવા-દેખવાની વાત ચાલે છે. ત્યાં તો આચરણ કરવાની વાત ચાલે છે. આહાહા..! હવે આવું સમજે ઓલું સામાયિક ને પોષા ને પડિક્કમણા કરીને મરી જાય બિચારા એમ ને એમ ને. આખી જિંદગી વઈ જાય. આત્માને કાંઈ (લાભ નહિ). આહાહા..! ચોર્યાશીના અવતાર...

મુમુક્ષુ :– ગુણ-ગુણીના આશ્રિત છે માટે સ્વઆશ્રિત?

ઉત્તર :– આશ્રિત નહિ. ગુણ-ગુણીને આશ્રિત છે એ વ્યવહાર. ગુણી પણ સ્વતંત્ર છે અને ગુણ પણ સ્વતંત્ર છે. બહુ ઝીણી વાત છે.

અત્યારે જે ચાલે છે એ અપેક્ષાએ ગુણી અને ગુણ બેય એક સ્વરૂપે છે. આહાહા..! કારણ કે બેયના ભલે ધર્મ, નામ, લક્ષણ, પ્રયોજન જુદાં છે, છતાં વસ્તુ એક છે. આહાહા..!

અને જ્યારે ધ્યાન અને આત્માની નિર્વિકલ્પની વાત ચાલતી હોય ત્યારે તો આત્મા જ્ઞાયક છે. જાણવું-દેખવું તો ઠીક પણ એ જ્ઞાયક છે એ પણ વિકલ્પ છે. ૧૪૨-૪૩ કર્તા-કર્મ (અધિકાર). આત્મા જ્ઞાયક છે, શુદ્ધ છે, એકરૂપ છે, બ્રહ્મરૂપ છે, આનંદરૂપ છે. એ પણ ભેદ થયા. વિકલ્પ થયો. એનાથી પ્રાપ્ત નહિ. એનાથી આત્માની પ્રાપ્તિ નહિ થાય. આહાહા..! અરે..! પ્રભુ! તારે ક્યાં જાવું છે? આહાહા..! તારું ઘર છે ત્યાં જાવું છે ને. તારું ઘર નથી ત્યાં રખડે છે. આહાહા..! રાગ અને દ્વેષ ને પુણ્ય ને પાપ અને દયા ને દાન. આહાહા..! જે તારી ચીજમાં ત્રિકાળમાં નથી. આહાહા..! અહીં તો ત્રિકાળમાં છે અને પોતામાં છે, એ બધું નિશ્ચયમાં લેવું છે. આહાહા..! અને 'કર્તા-કર્મ અધિકાર'માં તો હું જ્ઞાયક, હું શુદ્ધ, હું એક, હું બુદ્ધ, હું અખંડ એવો વિકલ્પ કરે તો રાગ છે, સંસાર છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો અભેદનો પક્ષ છે ને?

ઉત્તર :- પક્ષ થયો, નયપક્ષ થયો. રાગ આવ્યો ને? અહીં તો જાણવાની અપેક્ષાએ વાત ચાલે છે. જાણવામાં કાંઈ કોઈ વિકલ્પને અવકાશ નથી. પરને જાણતાં પરને જાણવું એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે, એટલું. પરને જાણતા જ્ઞાન પરનું થઈ જાય છે અને પર છે માટે પરને જાણે છે, પર છે માટે પરને જાણે છે, એમ પણ નથી. આહાહા..! તેમ પરને જાણવા માટે પરનો ઉપયોગ દેવો પડે છે (એમ નથી). આહાહા..! આ તો કેવળીની વાત છે, હોં! નીચલા છદ્મસ્થને તો પરને જાણવામાં પરનો ઉપયોગ કરે ત્યારે બંધ છે, બંધનું કારણ છે. આહાહા..! નીચે રાગી પ્રાણી છે. રાગી પ્રાણી એકમાં ભેદ કરશે તો રાગ થશે. અને જ્યાં કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનની વાત ચાલે ત્યાં અનંતગુણનો ભેદ પણ એક સમયમાં આત્મા જાણે. જાણે એ નિશ્ચય છે. આહાહા..! આમાં કેટલું યાદ રાખવું? 'ઘીયા'! ત્યાં જુદું ચાલે. 'સોનગઢ'માં તો ક્યાંક જુદી ચીજ ચાલે છે. જુદી નથી તારા ઘરની જ છે આ. આહાહા..! તારા ઘરમાં જ આ વસેલું છે. ઘરમાં આ વસેલું છે પણ કોઈ દિ' જોવાને, સાંભળવાને નવરાશ લેતો નથી. પછી સમજાય શી રીતે? આહાહા..!

અહીંયાં તો કહે છે, **'દર્શન, સુખ ચારિત્ર વગેરેને જાણે છે ને સ્વાત્માને–કારણપરમાત્માના સ્વરૂપને—પણ જાણે છે.'** જુઓ! આવ્યું? બીજા પેરેગ્રાફની છેલ્લી લીટી. પરને પણ જાણે છે અને પોતાને પણ જાણે છે તેથી નિશ્ચય છે. આવ્યું કે નહિ? **'આત્મગત (આત્મામાં રહેલા) દર્શન, સુખ, ચારિત્ર વગેરેને જાણે છે અને સ્વાત્માને—કારણપરમાત્માના સ્વરૂપને—પણ...'** પોતામાં પોતાના ગુણને જાણે છે અને ગુણીને પણ જાણે છે. બસ! ત્યાં ભેદ પાડવો નહિ. આહાહા..! જાણવાનો સ્વભાવ બેયને જાણે. આહાહા..!

કૌંસમાં **'(સહજજ્ઞાન સ્વાત્માને તો સ્વાશ્રિત નિશ્ચયનયથી જાણે જ છે અને એ રીતે સ્વાત્માને જાણતાં તેના બધાં ગુણો પણ જણાઈ જ જાય છે. હવે સહજજ્ઞાને જે આ જાણ્યું તેમાં ભેદઅપેક્ષાએ જોઈએ તો સહજજ્ઞાનને માટે જ્ઞાન જ સ્વ છે અને તે સિવાયનું બીજું**

બધું દર્શન, સુખ વગેરે—પર છે; તેથી આ અપેક્ષાએ એમ સિદ્ધ થયું કે નિશ્ચયપક્ષે પણ જ્ઞાન સ્વને તેમ જ પરને જાણે છે.)' પરને એટલે પોતાના ગુણ સિવાય. પર નહિ. આહાહા..! નિશ્ચયથી પણ પોતાને અને પોતાના બીજા ધર્મને જાણે છે એવો નિશ્ચયનયનો પક્ષ છે. આહાહા..! ઝીણું છે, ભાઈ! આહાહા..! એ ઉપર કહ્યું એની વાત કરી છે. એનું સ્પષ્ટ કર્યું.

'**નિશ્ચયપક્ષે પણ જ્ઞાન સ્વને તેમ જ પરને જાણે છે.**' નિશ્ચયપક્ષે પણ. એમ નહિ કે પરને જાણે એ વ્યવહાર છે અને સ્વને જાણે એ નિશ્ચય. આહાહા..! આ પર તો પોતાના ગુણ સિવાયના ગુણ પર લેવાના છે. અને ઓલા પર તો પોતાના સિવાય પરવસ્તુ લેવી છે. આહાહા..! ધીમે ધીમે સમજવું. ઝીણો ધર્મ (છે). અનંતકાળ થયો.

આઠ-આઠ વર્ષના, દસ-દસ વર્ષના છોકરા ચાલ્યા જાય છે. ખબર પણ પડતી નથી. આ કીધું ને આ છોકરા મરી જાય. 'હીરાભાઈ'ના દીકરાના દીકરા ને એનો દીકરો. અમે જે મકાનમાં રહેતા હતા એ. દસ વર્ષનો. અડધા કલાકમાં (મરી ગયો). અહીં કાંઈક થાય છે. અડધી કલાકમાં. કાંઈક રોગનું નામ હતું. રોગ હશે એવો કો'ક. સ્થિતિ પૂરી થાય તો કાંઈ થાય તો ખરું ને? એ કાંઈક થયું અંદર. બસ! બીજું કાંઈ ન મળે. રોગ-બોગ કાંઈ નહિ. આમ કાંઈક અંદરમાં એકદમ બળવા માંડ્યું ને શ્વાસ બંધ થઈ ગયો. દેહ છૂટી ગયો. આહાહા..!

આ જાણે અમે જુવાન છીએ. બધું ધ્યાન રાખશું. ઇન્દ્રિયોનું, શરીરનું, ખાવા-પીવાનું. ધૂળેય ધ્યાન નહિ રહે. આહાહા..! પરને માટે ધ્યાન? અહીં તો પરને જાણવું એને હજી વ્યવહાર કહે છે. આહાહા..! પરનું કાંઈક કરવું અને પરને અડવું અને પરમાં ફેરફાર કરવો એ પ્રશ્ન તો તદ્દન જૂઠો છે. આહાહા..! તું તારામાં જા, પ્રભુ! એમ કહે છે. તારા ગુણભેદ ભલે હો, તોપણ ગુણ તારા છે. એ ગુણ કોઈ રાગ ને વિકાર ને શરીર નથી. એ શરીર, વાણી, વિકાર પરવસ્તુ છે. આહાહા..!

કોઈપણ ગુણથી ઉપાડ કે આનંદરૂપી આત્મા (છે). તોપણ આનંદ અને આત્મા અભેદ છે. જ્ઞાન આત્મા (છે). તો જ્ઞાન અને આત્મા અભેદ છે. સમકિત આત્મા (છે). આત્મા તે સમકિત અભેદ છે. આહાહા..! તારી નજર બહારથી તો ઉઠાવી લે, રાગ ઉપરથી તો ઉઠાવી લે પણ ગુણભેદ છે એ ભલે હો, એનું જ્ઞાન કરવામાં કોઈ હરકત નથી. આહાહા..! ગુણભેદને લક્ષમાં ન લેવા. રાગી પ્રાણી છે તેથી. ગુણભેદ કોઈ રાગનું કારણ નથી. ગુણભેદ રાગનું કારણ નથી. પણ રાગી છે તેથી ગુણભેદ રાગનું કારણ છે. ગુણભેદ જો રાગનું કારણ હોય તો કેવળી તો ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે છે. એ પોતાના અનંત ધર્મને પોતાને જાણે છે. બંને જાણે છે એ વ્યવહાર છે. આહાહા..!

અહીં વાત લઈ ગયા, જાણવા સુધી. આહાહા..! પરને જાણવું એ વ્યવહાર છે. પર એ પોતાના જ્ઞાન સિવાય અનંતગુણ, એને જાણવું એ વ્યવહાર નથી. સમજાણું કાંઈ? પર

કહેવામાં પણ બે પ્રકાર. એક પોતાનો આત્મા જ્ઞાન એ પર છે. આત્માનું નામ અને જ્ઞાન, એ પર એમ. અને રાગાદિ, શરીરાદિ પર છે. પણ રાગ અને શરીર તો પૃથક્ તદ્દન જુદા છે. અને પોતાનું જ્ઞાન અને આત્મા એ નામભેદ હોવા છતાં, લક્ષણભેદ હોવા છતાં નિશ્ચયથી તો બેય એક છે. નિશ્ચયથી એને પણ જાણે છે. આહાહા..! આવું કે દિ' સાંભળ્યું હશે? ધંધા આડે નવરાશ જ નથી લીધી. આહાહા..! બધાને માટે છે ને આ તો. અમારી દુકાને પણ હતા. આખો દિ' કરતા ને. આખો દિ' હોળી કર્યા કરે. મારે તો કહેવું પડ્યું. (સંવત) ૧૯૬૪ની સાલ. કેટલા વર્ષ થયા? ૧૯૬૪-૬૪.

મુમુક્ષુ :– ૭૨ વર્ષ.

ઉત્તર :– ૬૫? ૭૨ વર્ષ, લ્યો ઠીક! તે દિ' કહેવું પડ્યું કે આ શું આખો દિ'? બાપુ! કરવું પડે. દુકાને બેસીએ ધંધો કરીએ. પણ આખો દિ' લોહવાટ? આ કર્યું... આ કર્યું... આ કર્યું... આ કર્યું... આ કર્યું... એની હોંશિયારી બતાવવા માટે અમે આમાં હું મોઢા આગળ હતો. મેં આ કર્યું, મેં આ કર્યું. મરી જશો. મરીને ઢોરમાં જાશો, કીધું. 'બાબુભાઈ'! તે દિ' કહ્યું, હોં! સાંભળે. મારી સામું બોલે નહિ. એ ભગત છે. બોલશો નહિ સામે. બીજો બોલવા જાય તો બીજો એને કહે, ભગત છે, એ બોલતા હશે એ બરાબર બોલે છે. એની સામું ન બોલવું.

અરે..! બાપુ! આ તો.. આહાહા..! આ તો સત્‌ના સાધનનો અવતાર છે. આ કાંઈ રખડવા માટેનો અવતાર નથી આ. આહાહા..! ભવના અભાવ કરવાનો આ તો અવતાર છે. એ અવતારમાં ભવનો અભાવ ન કરે... આહાહા..! (તો) ચોર્યાશીના અવતારમાં જઈને રખડશે. કોઈ શરણ ન મળે. આહાહા..! કીડા ને કાગડા.. આહાહા..! ભૂંડ ને... ઓલા કહેતા હતા 'નારણભાઈ'. એક પારસી ત્યાં હતા. ગામમાં ... એક ભૂંડના પગને સળિયાથી બાંધ્યા. પગ બાંધીને સળગતી અગ્નિમાં જીવતો નાખ્યો. જીવતા નાખીને બાળ્યા. સળગી ગયા. 'નારણભાઈ' કહેતા હતા. આહાહા..! આવા અવતાર! અને આ વાણિયાનો અવતાર મળ્યો. ક્યાં અનાર્ય ક્ષેત્રમાં અનાર્ય નાત, અનાર્ય નાત. આવા જીવતા ભૂંડ બાંધી અગ્નિમાં પડીને ભાગે તો? આહાહા..! 'નારણભાઈ' કહેતા હતા. નાખ્યા. જોવાય નહિ. બળે. આવા અવતાર અનંતવાર કર્યા. આહાહા..! પણ આ સત્તાને સંભાળવા અને તે ચીજ શું કેમ કઈ રીતે કહેવાય છે? (એની દરકાર કરી નહિ).

એક બાજુ એમ કહે છે કે આત્મા પરને જાણે એ વ્યવહાર કહેવાય. એક કોર એમ કહે છે કે એ સ્વપરપ્રકાશક પોતાનો સ્વભાવ જ છે, નિશ્ચય જ છે. આહાહા..! પરને જાણવું એમ કહેવું એ વ્યવહાર. કેમકે પર આમાં આવતા નથી અને આ ત્યાં જાતો નથી. પણ પોતાના જે અનંત ગુણ છે એમાં અનંત ગુણને જ્ઞાન જાણે એ સ્વ છે, નિશ્ચય છે. ભલે જ્ઞાનથી પર છે ગણો, છતાં તેને અહીંયાં નિશ્ચય કહેવામાં આવ્યા છે. આહાહા..! એક ગુણને

જાણતા અનંતગુણને જાણશે. આહાહા..! અનંતગુણને જાણનારો પ્રભુ આત્મા જણાશે. એવું નિશ્ચય લાગે, એકાંત લાગે. ઘડ બેસે નહિ એટલે જાણે આ આવી વાત હશે? બાપુ! માર્ગ તો આ છે. આહાહા..! નહિતર તો આમ.. આહાહા..!

૨૦-૨૦ વર્ષના જુવાન આમ ટળવળા મારીને બિચારા ખાટલામાં મરી જાય છે. આહાહા..! કીધું નહિ ઓલી એક બાયનું? એને બિચારીને શિતળા નીકળ્યા હતા. 'લાઠી'માં. દાણા દીઠ જીવડા, ઇયળું. ઇયળું આમ બટકા ભરે. એણે ત્યાં સુધી કહ્યું, બા! મેં આવા પાપ આ ભવમાં કર્યા નથી. મારાથી સહન થાતું નથી. સુવાતું નથી, બેઠુ થવાતું નથી. આમ ફરે તો ઇયળું પડે. અરે..રે..! આવા પાપ મેં આ જિંદગીમાં કર્યા નથી. ૧૮ વર્ષની ઉંમર. આહાહા..! એવા ભવ અનંતી વાર કર્યા છે, બાપા! એ ભૂલી ગયો છે. જરીક બહારની સગવડતા જુએ ત્યાં બસ, થઈ રહ્યું.

મુમુક્ષુ :– યાદ ન રાખવાની ટેવ છે.

ઉત્તર :– આહાહા..!

પ્રભુ! તું આત્મા છો ને! તારામાં અનંતા ગુણો ભર્યા છે ને. પરને જાણવું એ વ્યવહાર કહ્યું પણ એક ગુણ બીજા ગુણને જાણે એ વ્યવહાર એમ નથી, એમ કહે છે. પરને જાણવું એ વ્યવહાર કહ્યો, પણ એક ગુણ બીજા ગુણને જાણે એ વ્યવહાર નથી. એ તો એની ચીજ જ છે. આહાહા..! શું આવ્યો એમાં ન્યાય? કે પરને જાણવા માટે તારે ઉપયોગનો ભેદ પાડવો નથી પડતો. ઉપયોગમાં વિકલ્પનો ભેદ પાડવો પડતો નથી. આહાહા..! સર્વ અને તું બેય એક જ છો. એને જાણતા તારે ઉપયોગમાં રાગ કરવો પડતો નથી. એ બેય નિશ્ચય છે. આહાહા..! બેયને જાણતા નિર્વિકલ્પ થઈ જવાય છે. આહાહા..! અને એ નિર્વિકલ્પ એટલે રાગ વિનાની દશા થવી. એ દશા વિના જનમ-મરણના આરા આવે એવા નથી ક્યાંય. આહાહા..! આટલા અપવાસ કર્યા, આટલા દાન દીધા, આટલી પાંજરાપોળમાં ૫૦ વર્ષથી કામ કર્યું. ધૂળેય કામ નથી કર્યા. મરીને જશે ક્યાંય. આહાહા..!

'એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૧૯૨માં શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :–'

''बन्धच्छेदात्कलयदतुलं मोक्षमक्षय्यमेत-
न्नित्योद्योतस्फुटितसहजावस्थमेकान्तशुद्धम्।
एकाकारस्वरसभरतोत्यन्तगंभीरधीरं
पूर्णं ज्ञानं ज्वलितमचले स्वस्य लीनं महिम्नि।।''

આહાહા..! **'કર્મબંધના છેદથી અતુલ અક્ષય (અવિનાશી) મોક્ષને અનુભવતું,...'** આહાહા..! આત્મા પોતાના ગુણમાં રહેતા કર્મનો નાશ થાય છે. આહાહા..! અહીં કર્મના

નાશની વાત કરી છે. **'કર્મબંધના છેદથી અતુલ અક્ષય...'** આહાહા..! તુલના નહિ એવા અક્ષય **'મોક્ષને અનુભવતું,...'** મોક્ષ થયો એ અક્ષય છે અને અવિનાશી છે અને અતુલ છે. આહાહા..! કરવાનું આ છે. આહાહા..! લાંબી પથારી કરીને પડ્યો હોય એનું કરવું શું? પાંચ-પાંચ, છ-સાત છોકરા હોય, બે-ચાર દીકરીયું હોય. હવે એને ઠેકાણે પાડવામાં રોકાવું કે ધંધો કરવો કે ધર્મમાં આવવું? આહાહા..! એકલો છો, બાપુ! તારે કરવું હોય એ કર. માનવું હોય એમ માન. છો તો એકલો. આહાહા..! ગમે તે તું માન. તું છો એકલો એ બેકલો થવાનો નથી. આહાહા..!

'કર્મબંધના છેદથી અતુલ અક્ષય (અવિનાશી) મોક્ષને અનુભવતું, નિત્ય ઉદ્યોતવાળી (જેનો પ્રકાશ નિત્ય છે એવી) સહજ અવસ્થા જેની ખીલી નીકળી છે...' ભગવાનને. મોક્ષની. **'એવું, એકાંતશુદ્ધ (–કર્મનો મેલ નહિ રહેવાથી જે અત્યંત શુદ્ધ થયું છે એવું), અને એકાકાર (એક જ્ઞાનમાત્ર આકારે પરિણમેલા) નિજરસની અતિશયતાથી જે અત્યંત ગંભીર...'** ઓહોહો..! એક એક શબ્દમાં ઘણી ગંભીરતા. **'નિજરસની (આત્મામાં આનંદરસમાં) અતિશયતાથી જે અત્યંત ગંભીર અને ધીર છે એવું આ પૂર્ણ જ્ઞાન ઝળહળી ઊઠ્યું...'** ઝગમગી ઊઠ્યું અંદરથી. આહાહા..! દીવાની પેઠે દેખાય નહિ. દીવો દેખાય ઝગમગમાં આ દેખાય નહિ. દેખનાર છે પોતે અને દેખનારને દેખે નહિ. એ કાંઈ દીવો દેખતો નથી. આ તો આ દેખે છે કે આ દીવો છે ને આ છે. દેખનારને દેખતો નથી. ચીજ દેખાય ત્યાંથી ખસતો નથી. આહાહા..! એ કહે છે.

'એકાકાર (એક જ્ઞાનમાત્ર આકારે પરિણમેલા) નિજરસની અતિશયતાથી જે અત્યંત ગંભીર અને ધીર છે એવું આ પૂર્ણ જ્ઞાન ઝળહળી ઊઠ્યું (–સર્વથા શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય જાજ્વલ્યમાન પ્રગટ થયું), પોતાના અચળ મહિમામાં લીન થયું.' પોતાના સ્વરૂપમાં લીન થવાથી પોતાની મોક્ષદશા, અચળ દશામાં લીન થયો. એનું નામ મોક્ષ. કરવાનું હોય તો એ કરવાનું છે.

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)